

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมา

อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติแต่เป็นสิ่งที่เกิดจากการสร้างของวัฒนธรรม ในช่วงเวลาหนึ่งและวัฒนธรรมก็เป็นสิ่งก่อสร้างทางสังคม นอกจากนี้วัฒนธรรมก็ไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งหรือตายตัว หากแต่มีรูปแบบเป็นวงจรที่เรียกว่า “วงจรแห่งวัฒนธรรม” ดังนั้นอัตลักษณ์ทั้งหลาย จึงมีกระบวนการถูกผลิตให้เกิดขึ้น สามารถถูกบริโภคและถูกควบคุมจัดการอยู่ในวัฒนธรรมเหล่านั้น ทั้งนี้ยังมีการสร้างความหมายผ่านระบบต่าง ๆ ของการใช้หรือนำเอามาสร้างเป็นอัตลักษณ์ของเรา อัตลักษณ์ท้องถิ่นเกิดจากสิ่งต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นในแต่ละจังหวัด เช่น ตราสัญลักษณ์ คำขวัญ สัญลักษณ์ประจำจังหวัด ประเพณี การแต่งกาย ภาษาที่ใช้พูด อาหารที่รับประทาน สถานที่ท่องเที่ยว สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่สังคมได้สร้างขึ้นเป็นวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นของแต่ละจังหวัด (อภิญา เพ็ญฟูสกุล. 2556 : 125)

ภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยนับตั้งแต่แรกเริ่มมีการพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ร่วมกันกับอาณาจักรล้านช้างซึ่งได้สถาปนาขึ้นที่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ในราวพุทธศตวรรษที่ 19 และเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรลาว ทำให้คนในภาคอีสานมีความเป็นลาวร่วมกับคนที่อยู่ในดินแดนลาวทั้งทางด้าน เชื้อชาติ ภาษา ธรรมเนียม ประเพณี คติความเชื่อ รวมถึงจารีตต่อมาในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 24 อำนาจของรัฐไทยเริ่มขยายอิทธิพลมายังบริเวณภาคอีสานและได้เข้าครอบครองเป็นผลสำเร็จในปี พ.ศ. 2436 โดยรัฐไทยได้ทำการปฏิรูปมณฑลเทศาภิบาลมณฑลภาคอีสานเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยส่งผลให้อีสานถูกแบ่งแยกออกจากดินแดนลาวโดยเด็ดขาด โดยรัฐไทยได้เข้ามาจัดการปกครองรูปแบบใหม่เพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างหัวเมืองอีสานกับส่วนกลางให้มากขึ้นพร้อมกับได้ถ่ายทอดขนบธรรมเนียมประเพณีจากส่วนกลางให้คนพื้นเมืองมณฑลภาคอีสานเข้าเป็นอันเดียวกันกับภูมิศาสตร์รัฐไทยทั้งทางด้านกายภาพและความรู้สึกสำนึกของผู้คน อย่างไรก็ตามคนอีสานถือได้ว่าเป็นคนไทยที่มีอัตลักษณ์อันโดดเด่นเป็นลักษณะของกลุ่มคนที่มีความแตกต่างจากคนไทยในพื้นที่อื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาษา การแต่งกาย อาหาร ความเชื่อ ประเพณีและวิถีชีวิต แต่สิ่งที่สะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนอีสานที่เด่นชัดที่สุดคือ ประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ (นาฏนภา ชลิตานนท์. 2524 : 198)

ฮีตสิบสองคองสิบสี่จึงเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวอีสานที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่แสดงถึงความเป็นชาติเก่าแก่และเจริญรุ่งเรืองมานานอันเป็นเอกลักษณ์

ของคนอีสานและท้องถิ่นอีสานที่ทำให้คนอีสานสามารถดำรงเผ่าพันธุ์ของตนมาได้จนถึงปัจจุบัน เมื่อคนอีสานมีการอพยพย้ายถิ่นฐานไปยังที่อื่นหรือไปยังภาคอื่น ๆ ก็ได้นำเอาหลักปฏิบัติฮีตสิบสองคองสิบสี่ไปเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตด้วย

ฮีตสิบสองที่คนอีสานยึดถืออยู่นั้นมาจากคำสองคำได้แก่ ฮีต คือคำว่า จริต หมายถึงความประพฤติ ธรรมเนียม ประเพณี ความประพฤติที่ดี ดังนั้นฮีตสิบสองจึงหมายถึงประเพณีที่ประชาชนในภาคอีสานปฏิบัติกันมาในโอกาสต่าง ๆ ทั้งสิบสองเดือนของแต่ละปี เป็นการผสมผสานพิธีกรรมที่เกี่ยวกับเรื่องผีและพิธีกรรมทางการเกษตรเข้ากับพิธีกรรมทางพุทธศาสนา นักปราชญ์โบราณได้วางฮีตสิบสองไว้ดังนี้ (ปรีชา พินทอง. 2534 : 738-742)

1. เดือนอ้าย – บุญเข้ากรรม

งานบุญเดือนอ้ายหรือเดือนเจียง พระสงฆ์จะทำพิธีเข้ากรรมหรือที่เรียกว่าเข้าปริวาสกรรมเพื่อทำการชำระมลทินที่ได้ล่วงละเมิดพระวินัยคือ ต้องอาบัติสังฆาทิเสส การอยู่กรรมนั้นจะใช้เวลา 6-9 วัน ในระหว่างนี้เองชาวบ้านจะเตรียมอาหารหวานคาว นำไปถวายพระภิกษุทั้งเช้าและเพล เพราะการอยู่กรรมจะต้องอยู่ในบริเวณสงบ เช่น ชายป่าหรือที่ห่างไกลชุมชน (หรืออาจเป็นที่สงบในบริเวณวัดก็ได้) ชาวบ้านที่นำอาหารไปถวายพระภิกษุในระหว่างอยู่กรรมนี้เชื่อว่าจะทำให้ได้บุญกุศลมาก

2. เดือนยี่ – บุญคูณลาน

บุญคูณลานหรือบุญคูณข้าวบุญ คูณลานหรือบุญคูณข้าวเป็นพิธีกรรมฉลองภายหลังจากเสร็จสิ้นการเก็บเกี่ยว ชาวบ้านรู้สึกยินดีที่ได้ผลผลิตมาก จึงต้องการทำบุญโดยนิมนต์พระสงฆ์มาสดมภ์ในลานข้าวและในบางแห่งจะมีการคู่ขวัญข้าวเพื่อฉลองความอุดมสมบูรณ์ กล่าวขอบคุณแม่โพสพและขอโทษที่ได้เหยียบย่ำพื้นแผ่นดินในระหว่างการทำนาเพื่อความเป็นสิริมงคลและให้ผลผลิตเป็นทวีคูณในปีต่อไป

3. เดือนสาม – บุญข้าวจี

บุญข้าวจีเป็นประเพณีที่เกิดจากความสมัครสมานของชุมชน ชาวบ้านจะนัดหมายกันมาทำบุญร่วมกันโดยช่วยกันปลูกหมามหรือปะรำเตรียมไว้ในตอนบ่าย ครั้นเมื่อถึงรุ่งเช้าในวันต่อมาชาวบ้านจะช่วยกันจีข้าวหรือปิ้งข้าวและคักบาตรข้าวจีร่วมกัน หลังจากนั้นจะให้มีการเทศน์นิทานชาดกเรื่องนางปุลณทาสีเป็นเสร็จพิธี

4. เดือนสี่ – บุญพระเวส

บุญพระเวสเป็นสำเนียงชาวอีสานที่มาจากคำว่า บุญพระเวสหรือพระเวสสันดรเป็นประเพณีตามคติความเชื่อของชาวอีสานที่ว่า หากผู้ใดได้ฟังเทศน์เรื่องพระเวสสันดรทั้ง 13 กัณฑ์จบภายในวันเดียว

จะได้เกิดร่วมชาติภพกับพระศรีอริยเมตไตรย บุญพะเหวดนี้จะทำติดต่อกันสามวันวันแรกจัดเตรียมสถานที่ ตกแต่งศาลาการเปรียญ วันที่สองเป็นวันเฉลิมฉลองพระเวสสันดร

5. เดือนห้า – บุญสงกรานต์

เดือนห้า บุญสงกรานต์หรือบุญสดสง บุญสดสงหรือบุญสงกรานต์ จัดให้มีในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนห้า ซึ่งถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทยมาตั้งแต่โบราณ ในวันขึ้นปีใหม่ของไทยมาแต่โบราณในวันนี้ พระสงฆ์นำพระพุทธรูปออกจากโบสถ์มาไว้ที่หอสงกรานต์ ข้าราชการจะนำน้ำอบ น้ำหอมมาร่วมกัน สรงน้ำพระพุทธรูปที่หอสงกรานต์ จากนั้นก็ออกไปเก็บดอกไม้มาจัดประกวดประชันในการบูชาพระ ระหว่างนี้ ชาวบ้านพากันเล่นแคน ฆ้องฉาบเพื่อความสนุกสนาน รดน้ำคำหัวญาติผู้ใหญ่และเล่นสาดน้ำกัน โดยชาวบ้าน อาจเล่นสนุกสนานถึง 15 วัน

6. เดือนหก – บุญบั้งไฟ

บุญบั้งไฟเป็นประเพณีที่เกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับแถน เมื่อถึงเดือนหกเริ่มต้นการทำนา ชาวบ้านจะจุดบั้งไฟเป็นการบูชาขอให้พญาแถนบันดาลฝนให้ตกลงมา ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นกิจกรรม ร่วมกันของชุมชนอีสานหลาย ๆ หมู่บ้าน หมู่บ้านเจ้าภาพจะปลูกโรงเรือนเรียกว่า ผามบุญ ไว้ต้อนรับ ชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่น และดูแลจัดหาอาหารสำหรับทุก ๆ คน เช้าของวันงานชาวบ้านจะร่วมกัน ทำบุญประกวดประชันแห่และจุดบั้งไฟที่ตกแต่งอย่างงดงาม บั้งไฟของหมู่บ้านใดจุดไม่ขึ้นชาวบ้าน หมู่บ้านนั้นจะถูกโยนลงโคลนเป็นการทำโทษและจะมีการแข่ง ฟ้อนกันอย่างสนุกสนานและจะมีการ แข่งปลัดขิกร่วมอยู่ในขบวนด้วยเสมอ โดยมีความเชื่อว่าเป็นการไล่ผีให้พ้นออกไปจากหมู่บ้านและเร่ง ฝนให้แถนส่งฝนลงมาเร็ว ๆ

7. เดือนเจ็ด – บุญซำฮะ

บุญซำฮะหรือซำระ เกิดตามความเชื่อที่ว่าเมื่อถึงเดือนเจ็ดต้องทำบุญซำระจิตใจให้สะอาด และเพื่อบิณฑบาตสิ่งวิญญูไม่เป็นมงคลออกจากหมู่บ้าน บางท้องถิ่นเรียกประเพณีนี้ว่าบุญเบิกบ้าน ซึ่งมี พิธีกรรมทั้งทางศาสนาพุทธและไสยศาสตร์ ในวันงานชาวบ้านพากันนำภัตตาหารมาถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ และร่วมกันฟังเทศน์ ฟังธรรม รวมทั้งมีการเช่นไหว้ศาลหลักบ้านเพื่อขอความคุ้มครองให้พ้นจากภัยพิบัติ และช่วยขับไล่สิ่งไม่ดีไม่งามออกไปจากหมู่บ้านให้บ้านเกิดความเป็นสิริมงคล

8. เดือนแปด – บุญเข้าพรรษา

บุญเข้าพรรษาของภาคอีสานเป็นประเพณีทางพุทธศาสนาคล้ายคลึงกับทางภาคกลางคือ จะมีการทำบุญตักบาตร ถวายผ้าอาบน้ำฝน สบง จีวรและเทียนพรรษา หากแต่ในภาคอีสานจะจัดขบวน

แห่เทียนอย่างยิ่งใหญ่และมักมีการประกวดความสวยงามของเทียนจากแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งตกแต่งสลักเสลาเทียนเป็นลวดลายเรื่องราวทางพุทธศาสนาอย่างสวยงาม เมื่อแห่เทียนมาถึงวัดชาวบ้านจะรับศีล รับพร ฟังธรรม ตอนค่ำจะเวียนเทียนรอบพระอุโบสถ

9. เดือนเก้า – บุญข้าวประดับดิน

บุญข้าวประดับดิน จัดขึ้นในช่วงปลายเดือนเก้าเป็นการทำบุญให้ญาติผู้ล่วงลับ โดยการนำข้าวปลาอาหารคาวหวาน หมากพลู บุหรืออย่างละเล็กละน้อยห่อด้วยใบตองเป็นสองห่อกลัดติดกันเตรียมไว้ตั้งแต่หัวค่ำ ครั้นถึงเวลาตีสาม ตีสี่ของวันรุ่งขึ้นจะนำห่ออาหารและหมากพลูไปวางไว้ตามโคนต้นไม้รอบ ๆ วัด เพื่อให้ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับรวมทั้งผีไร้ญาติอื่น ๆ ซึ่งเชื่อว่าจะมาเยี่ยมญาติพี่น้องในเวลานี้มารับไปเพื่อจะได้ไม่อดอยากหิวโหย นอกจากจะเป็นการทำบุญและทำทานแล้วยังแสดงถึงความกตัญญูอีกส่วนด้วย

10. เดือนสิบ – บุญข้าวสาก

บุญข้าวสากเป็นประเพณีในวันขึ้น 15 ค่ำ ซึ่งชาวบ้านจะจัดเตรียมสำหรับอาหาร ซึ่งบรรจุข้าวเหนียว อาหารแห้ง เช่น ปลาแห้ง เนื้อย่าง แฉ่บองหรือน้ำพริกปลาร้าและห่อข้าวเล็ก ๆ อีกห่อหนึ่งสำหรับอุทิศให้ญาติผู้ล่วงลับและนำไปทำบุญที่วัด โดยจะเขียนชื่อเจ้าของสำหรับอาหารและเครื่องไทยทานใส่ไว้ในบาตรเพื่อให้พระในวัดจับสลาก หากภิกษุรูปใดจับสลากได้ชื่อผู้ใดก็จะได้รับอาหารพร้อมเครื่องไทยทานของเจ้าภาพนั้น ๆ

11. เดือนสิบเอ็ด – บุญออกพรรษา

บุญออกพรรษาในเดือนสิบเอ็ด นอกจากจะเป็น โอกาสที่พระภิกษุสงฆ์จะแสดงอาบัติและว่ากล่าวตักเตือนกันแล้ว ชาวบ้านในภาคอีสานยังมีกิจกรรมกันอีกหลายอย่าง ทั้งประเพณีตักบาตรเทโว การจุดประทีปโคมไฟประดับประดาตามต้นไม้ บางแห่งนำต้นอ้อยหรือไม้ไผ่มามัดเป็นเรือจุดโคมแล้วนำไปลอยในแม่น้ำที่เรียกว่า การไหลเรือไฟ เพื่อเป็นพุทธบูชาสำหรับหมู่บ้านที่อยู่ไกลแหล่งน้ำจะนิยมทำปราสาทผึ้งหรือผาสาดผึ้งทำจากกาบกล้วยประดับประดาด้วยขี้ผึ้ง ซึ่งทำเป็นดอกไม้ แต่ปัจจุบันมักใช้ขี้ผึ้งมาตกแต่งปราสาททั้งหลายแล้วจัดขบวนแห่มาถวายที่วัดอย่างสนุกสนาน

12. เดือนสิบสอง – บุญกฐิน

บุญกฐินคือ บุญที่เรียกว่า กาลทานนี้มีกำหนดให้ทำได้เฉพาะในช่วงวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึง 15 ค่ำ เดือน 12 ของทุกปี จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า บุญเดือน 12 ชาวอีสานเชื่อว่าผู้ใดได้ทำบุญกฐินจะไม่ตกนรกและจะได้รับผลบุญที่ทำในชาตินี้ไว้เก็บกินในชาติหน้า งานบุญกฐินจึงจัดเป็นงานสำคัญในสวนพิธีกรรมนั้นคล้ายคลึงกับภาคกลางแต่ที่ชาวอีสานและเครื่องบริวารกฐิน ซึ่งส่วนมากจะเป็นเครื่องใช้ในครัวเรือนมาตั้งวางไว้ในที่เปิดเผยเพื่อให้ญาติพี่น้องหรือชาวบ้านใกล้เคียงนำสิ่งของ เช่น

เสื้อ หมอน อาสนสงฆ์ ฯลฯ มาร่วมสวดทบทวนเขียนของวันรวมก็จะนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ ตอนกลางคืนอาจจัดให้มีมหรสพต่าง ๆ และที่ขาดไม่ได้ในงานบุญกฐินก็คือ ต้องจุดบั้งไฟพลุ อย่างน้อยจำนวน 4 บั้ง เอาไว้จุดเมื่อตอนหัวค่ำหนึ่งลูก ตอนดึกหนึ่งลูก ตอนใกล้สว่างหนึ่งลูกและตอนถวายกฐินอีกหนึ่งลูก นอกจากจุดบั้งไฟพลุแล้วก็จะจุดบั้งไฟตะไลเป็นระยะ ๆ ในขณะที่แห่กฐิน

คองสิบสี่เป็นคำและข้อปฏิบัติคู่กับฮิตสิบสอง คองแปลว่า แนวทางหรือครรลอง ซึ่งหมายถึงธรรมเนียมประเพณีหรือแนวทางและสิบสี่ หมายถึงข้อวัตรหรือแนวทางปฏิบัติสิบสี่ข้อ ดังนั้นคองสิบสี่จึงหมายถึงข้อวัตรหรือแนวทางที่ประชาชนทุกระดับนับตั้งแต่พระมหากษัตริย์ ผู้มีหน้าที่ปกครองบ้านเมือง พระสงฆ์และคนธรรมดาสามัญพึงปฏิบัติสิบสี่ข้อ สรุปได้หลายมุมมองดังนี้ (ปรีชา พินทอง, 2534 : 22)

1. เป็นหลักปฏิบัติกล่าวถึงครอบครัวในสังคมตลอดจนผู้ปกครองบ้านเมือง
 2. เป็นหลักปฏิบัติของพระมหากษัตริย์ในการปกครองบ้านเมืองและหลักปฏิบัติของประชาชนต่อพระมหากษัตริย์
 3. เป็นหลักปฏิบัติที่พระราชชาติถือปฏิบัติ เน้นให้ประชาชนปฏิบัติตามจารีตประเพณีและคนในครอบครัวที่ปฏิบัติต่อกัน
 4. เป็นหลักปฏิบัติในการปกครองบ้านเมืองให้อยู่เป็นสุขตามจารีตประเพณี
- แต่ละข้อมีคำว่าฮิตนำหน้าด้วย (ทำให้เกิดความสับสนกับฮิตสิบสอง) แต่ละคองจะมีสิบสี่ฮิตยกเว้น ฮิตปีคองเดือนจะมีเพียงสิบสองฮิต ซึ่งนั่นก็คือฮิตสิบสองที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น

คองประกอบด้วย 1) ฮิตเจ้าคองขุน 2) ฮิตท้าวคองเพี้ย 3) ฮิตไพร่คองนาย 4) ฮิตบ้านคองเมือง 5) ฮิตปู่คองย่า 6) ฮิตตาคองยาย 7) ฮิตพ่อคองแม่ 8) ฮิตใ้คองเขย 9) ฮิตป้าคองลุง 10) ฮิตลูกคองหลาน 11) ฮิตเต้าคองแก่ 12) ฮิตปีคองเดือน (ฮิตสิบสอง) 13) ฮิตใ้คองนา และ 14) ฮิตวัดคองสงฆ์ (ปรีชา พินทอง, 2534 : 599)

ดังนั้นฮิตสิบสองคองสิบสี่ที่กล่าวมาข้างต้นจึงเป็นเป็นครรลองหรือเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตของคนอีสานที่ได้ยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติตลอดมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งคนอีสานในชุมชนสะตอที่สืบเชื้อสายมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ก็ได้นำเอาหลักฮิตสิบสองคองสิบสี่มาปฏิบัติด้วย เพราะคนอีสานเป็นกลุ่มชนที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาทางด้าน เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีและระบบความเชื่อที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เมื่อมีการอพยพกระจายตัวออกไปยังภาคต่าง ๆ เพื่อหาแหล่งที่อยู่และพื้นที่ทำกิน คนอีสานก็ได้้นำเอาหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวอีสานที่เคยยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึง ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมนี้แสดงถึงความเป็นชาติเก่าแก่และเจริญรุ่งเรืองมานานอันเป็นเอกลักษณ์ของ

คนอีสานและทำให้คนอีสานสามารถดำรงเผ่าพันธุ์ของตนมาจนถึงปัจจุบัน ขนบธรรมเนียมหรือหลักปฏิบัติที่ว่านี้ก็คือ ฮีตสิบสองคองสิบสี่ ดังนั้นฮีตสิบสองคองสิบสี่ จึงหมายถึงประเพณีที่ประชาชนในภาคอีสานปฏิบัติกันมาในโอกาสต่าง ๆ ทั้งสิบสองเดือนของแต่ละปี เป็นการผสมผสานพิธีกรรมที่เกี่ยวกับเรื่องผีและพิธีกรรมทางการเกษตรเข้ากับพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเมื่อคนอีสานย้ายถิ่นฐานมาอยู่ในพื้นที่สะตอ ก็ได้้นำเอาหลักจารีตประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่นำมาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตด้วย

การอพยพย้ายถิ่นฐานของคนอีสานในตำบลสะตอ อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี เริ่มมีการอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่ในพื้นที่สะตอในราวปี พ.ศ. 2510 และได้สร้างชุมชนสะตอขึ้นมาจนเป็นชุมชนในปัจจุบัน ชุมชนบ้านสะตอ หมู่ที่ 1 ปัจจุบันอยู่ในเขตพื้นที่การปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลสะตอ อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี ซึ่งผู้วิจัยได้มีโอกาสได้พูดคุยกับผู้เฒ่าผู้แก่และปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นคนในพื้นที่ที่รู้เรื่องราวเป็นอย่างดี ได้ความว่าที่คนอีสานได้อพยพมาอาศัยอยู่ที่นี้ก็เพื่อหนีภัยแล้งมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อราว 30 กว่าปีก่อน เพื่อมาหาแหล่งที่ดินทำกินใหม่ ที่มีความอุดมสมบูรณ์กว่าที่เดิม แล้วได้มาอาศัยอยู่บริเวณนี้เห็นว่าที่ดินตรงบริเวณพื้นที่สะตอในขณะนั้น ยังเป็นป่าดิบชื้นที่เป็นแนวทอควายเชื่อมต่อกับผืนป่าในเขตกัมพูชาเพื่อนบ้านของเราและที่ยังมีความอุดมสมบูรณ์มีทั้งลำคลองไหลผ่าน แหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์เห็นว่าเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมที่จะใช้ในการปลูกพืช ทำสวน ทำไร่ และทำการเกษตรประกอบกับพื้นที่แห่งนี้เป็นที่ว่างเปล่าไม่มีเจ้าของจึงสามารถจับจองเป็นเจ้าของได้เลย และพื้นที่สะตอยังเป็นผืนป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วนพืชพรรณธัญญาหาร สัตว์ป่านานาชนิด เดิมชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ยังดำรงชีวิตด้วยการหาของป่าล่าสัตว์ในการเลี้ยงชีพอยู่ในเวลานั้น และคนอีสานได้เข้ามาอยู่อาศัยร่วมกับคนในพื้นที่เดิมซึ่งเป็นชาวเขมรที่ได้อาศัยอยู่ก่อนแล้ว ต่อมาได้มีคนอีสานที่อพยพมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพิ่มมากขึ้นจึงได้เลือกที่จะสร้างชุมชนตรงบริเวณนี้ขึ้นมาเพราะเห็นว่าพื้นที่ตรงนี้มีเหมาะสมทั้งสภาพดินฟ้าอากาศ ที่จะทำการปลูกพืชไร่ ทำสวน เช่น ไร่ข้าวโพด มันสำปะหลังและทำไร่ฝ้าย เหตุที่คนอีสานไม่เลือกอพยพไปแถวชายทะเลเพราะว่าไม่มีความรู้เรื่องการทำประมง และเห็นว่าพื้นที่บริเวณสะตอเป็นที่ราบสูงลักษณะพื้นที่เหมาะแก่การทำไร่ทำสวนและลักษณะของอากาศคล้ายกับถิ่นที่อยู่เดิมจึงได้เลือกเอาพื้นที่ตรงนี้ตั้งเป็นชุมชนขึ้นมา จึงได้บุกเบิกจับจองที่ดินบริเวณนี้เพื่อเป็นแหล่งที่ทำกินแห่งใหม่และได้สร้างแหล่งที่อยู่ที่พักอาศัยขึ้นมา และเมื่อเห็นว่าแหล่งที่ดินทำกินมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำเกษตรกรรมปลูกมันสำปะหลัง ข้าวโพดและเหมาะแก่การสร้างบ้านเรือนและเหมาะแก่การทำมาหาเลี้ยงชีพแล้วจึงนึกถึงญาติพี่น้องที่ต้องทนอยู่กับความแห้งแล้งทางภาคอีสานอยากให้มีที่ทำกินที่มีความอุดมสมบูรณ์ จึงแจ้งข่าวไปยังญาติพี่น้องที่อยู่ยังถิ่นที่อยู่เดิม คือภาคอีสานนั่นเอง เมื่อญาติพี่น้องที่อยู่ยังถิ่นเดิมได้ทราบข่าวตามคำ

บอกเล่าของคนรุ่นก่อน ๆ ที่อพยพไปยังพื้นที่นั้นก่อนแล้วก็ได้มีการย้ายถิ่นฐานตามกันมาเพื่อมาสมทบกับญาติที่อยู่ก่อนแล้วทางนี้และมีการอพยพตามกันมามากขึ้นเรื่อย ๆ และได้จับจองแหล่งทำกินใหม่แล้วก็ได้ตั้งเป็นชุมชนขึ้นมา เรียกว่า ชุมชนบ้านสะตอง ชุมชนนี้ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในชุมชนตำบลสะตอง อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี ร้อยละ 90 เป็นคนอีสาน ซึ่งอพยพมาจากหลายจังหวัดของทางภาคอีสาน ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี นครราชสีมา บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ ร้อยเอ็ด โขโสธร สุรินทร์ กาฬสินธุ์ ขอนแก่น มหาสารคาม เพชรบูรณ์และจังหวัดอื่น ๆ ของทางภาคอีสาน ซึ่งการอพยพย้ายถิ่นของคนอีสานเข้ามาอาศัยอยู่ในภาคตะวันออกโดยเฉพาะในชุมชนสะตอง ตำบลสะตอง อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี คนอีสานกลุ่มนี้ถึงแม้จะอพยพมาอยู่ในภาคตะวันออกซึ่งเป็นเขตชายแดนที่ติดต่อกับกัมพูชาด้านทิศตะวันออกก็ตามและเป็นพื้นที่ที่ต่างจากถิ่นเดิม คนอีสานกลุ่มนี้ก็ยังยึดถือคติความเชื่อแบบดั้งเดิม คือยึดมั่นในวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีตามฮีตสิบสองกองสิบสี่ที่เป็นความเชื่อเดิมที่สืบทอดกันมาจากถิ่นที่อยู่เดิมคือของภาคอีสานมาเป็นแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตในสังคมคนอีสานที่เกิดขึ้นมาใหม่ชุมชนตำบลสะตอง อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี (ใบสีเทาโลก. สัมภาษณ์. 2557)

ตำบลสะตอง อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี ประชากรส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเป็นคนอีสานมีการสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีตามฮีตสิบสองกองสิบสี่ วัฒนธรรม ภาษา อาหาร การละเล่น และคติความเชื่อแบบคนอีสาน สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่สะท้อนความเป็นอัตลักษณ์ของคนอีสานผ่านการแสดงออกทางสังคมว่าเป็นกลุ่มคนหรือกลุ่มคนพวกเดียวกัน คือคนอีสานคนกลุ่มนี้มีอุดมการณ์ทางอำนาจของระบบความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ยึดมั่นในวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีตามฮีตสิบสองกองสิบสี่ มีความมั่นคงในพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาของตนและให้ความสำคัญในระบบเครือญาติกลุ่มผู้อาวุโสของหมู่บ้าน ซึ่งหมายถึงกลุ่มผู้นำการอพยพ ผู้นำของกลุ่มก่อตั้งหมู่บ้าน ผู้มีอายุมากที่สุดที่อยู่ในหมู่บ้านมานานแล้วและกลุ่มหมอบ้าน ผู้ทรงภูมิปัญญาตามฮีตสิบสอง กองสิบสี่และผู้นำชุมชน เพราะคนอีสานเห็นว่าสิ่งเหล่านี้คือมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษสั่งสมและสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ดังนั้นขนบธรรมเนียมประเพณีฮีตสิบสองกองสิบสี่ วัฒนธรรมในด้านการดำเนินชีวิต ภาษา อาหารและสภาพแวดล้อม สิ่งเหล่านี้จึงเป็นตัวกำหนดอัตลักษณ์และเป็นตัวบ่งบอกตัวตนว่านี่คือตัวตนของคนอีสานอย่างแท้จริง

พื้นที่สะตองเป็นพื้นที่ติดชายแดนที่มีแนวเขตติดต่อกับเขตประเทศกัมพูชาที่มีคนอีสานอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากและเป็นกลุ่มของคนอีสานที่อยู่ในภาคตะวันออกที่ยังคงมีการสืบทอดการปฏิบัติตามขนบธรรมเนียม ประเพณีตามฮีตสิบสองกองสิบสี่และยังมีวิถีชีวิตและคติความเชื่อแบบดั้งเดิมอยู่ ซึ่งคน

ในชุมชนยังใช้ภาษาอีสานในการสื่อสารกันจึงเป็นพื้นที่ที่น่าสนใจ แต่ปัจจุบันการสืบทอดขนบธรรมเนียม ประเพณีตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ตามความเชื่อแบบดั้งเดิมซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของคนอีสานในชุมชนตำบล สะตอน อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรีมีแนวโน้มลดน้อยถอยลงเนื่องจากบริบททางสังคมของชุมชน ได้เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกาภิวัตน์

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการสืบทอดอัตลักษณ์ของคนอีสานในชุมชนสะตอนว่ามี กระบวนการในการสืบทอดกันมาอย่างไรและมีปัจจัยและเงื่อนไขอะไรที่ทำให้การสืบทอดอัตลักษณ์ตาม ประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ยังคงอยู่และสูญหายไป

ผลจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะทำให้ตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมตามประเพณีฮีตสิบสอง คองสิบสี่และการสืบทอดอัตลักษณ์ของคนอีสานในชุมชนสะตอน ตำบลสะตอน อำเภอสอยดาว จังหวัด จันทบุรี ตลอดจนได้นำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปเชื่อมโยงหรือเผยแพร่ไปสู่หน่วยงานของภาครัฐ เช่น สภาวัฒนธรรมประจำตำบล สถานศึกษาเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชน สังคม ประเทศชาติอย่าง ยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ที่ยังคงสืบทอดของคนอีสานในชุมชนสะตอน ตำบลสะตอน อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อศึกษากระบวนการที่ยังคงสืบทอดอัตลักษณ์ตามประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ของ คนอีสานในชุมชนสะตอน ตำบลสะตอน อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี
3. เพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขที่มีผลต่อการสืบทอดอัตลักษณ์ตามประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ ของคนอีสานในชุมชนสะตอน ตำบลสะตอน อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยคาดว่าจะได้รับประโยชน์ดังนี้

1. เพื่อให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ของคนอีสานในชุมชนสะตอน ตำบลสะตอน อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ของคนอีสานในชุมชนสะตอน ตำบลสะตอน อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี

3. เพื่อนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีฮีตสิบสองกองสิบสี่อันเป็นอัตลักษณ์ของคนอีสานในชุมชน สะตอน ตำบลสะตอน อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาถึงการสืบทอดอัตลักษณ์ตามประเพณีฮีตสิบสองกองสิบสี่ของคนอีสานในชุมชน สะตอน ตำบลสะตอน อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี ได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ดังนี้

ขอบเขตด้านพื้นที่ การเลือกพื้นที่ศึกษามีความสำคัญต่อการได้มาซึ่งข้อมูลที่ตรงและเพียงพอต่อการอธิบายปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษา ลักษณะพื้นที่ที่ทำการศึกษาจะต้องสอดคล้องและตรงตามความมุ่งหมายของการวิจัย ปัญหาการวิจัยและกรอบความคิดในการวิจัยซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีเลือกพื้นที่ในการศึกษา โดยกำหนดเกณฑ์ของพื้นที่ที่ศึกษาไว้ดังนี้ คือพื้นที่ในตำบลสะตอน อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรีที่ปรากฏยังมีการสืบทอดอัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรมประเพณีตามฮีตสิบสองกองสิบสี่ของคนอีสาน อยู่ ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านสะตอน ตำบลสะตอน อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี

นิยามศัพท์เฉพาะ

อัตลักษณ์ หมายถึงคุณสมบัติเฉพาะตัว เพราะฉะนั้นคำว่า “อัตลักษณ์” จึงหมายถึงคุณลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ของลักษณะเฉพาะของบุคคล สังคม ชุมชนหรือประเทศ ตัวอย่างเช่น เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรมท้องถิ่นและศาสนา ซึ่งมีคุณลักษณะเฉพาะของชุมชนนั้น ๆ ซึ่งไม่เหมือนกับสังคมอื่น ๆ พูด่าง ๆ คือลักษณะที่ไม่เหมือนกับของบุคคลอื่น ๆ นั่นเอง

การสืบทอด หมายถึงการดำรงไว้ซึ่งความเป็นอัตลักษณ์สิ่งที่ดีงามที่มีการถ่ายทอดสู่กันมาของคนอีสานในตำบลสะตอน อำเภอสอยดาว เช่น วัฒนธรรม ประเพณีและธรรมเนียมปฏิบัติของคนอีสาน

ขนบธรรมเนียมประเพณี หมายถึงประเพณีของชาวอีสานที่อยู่ในชุมชนตำบลสะตอน อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรีที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมา เช่น ประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีบุญกลางบ้าน ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีทำบุญตักบาตร ประเพณีขึ้นบ้านใหม่

ชาวอีสาน หมายถึงประชาชนชาวอีสานที่อาศัยอยู่ในตำบลสะตอน อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี

วัฒนธรรมประเพณีอีสาน หมายถึงขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่เรียกว่าฮีตสิบสองกองสิบสี่ ซึ่งฮีตสิบสอง คือประเพณีประจำสิบสองเดือนที่คนในสังคมได้มีโอกาสร่วมชุมนุมทำบุญทุก ๆ

เดือน ในรอบปีทำให้ใกล้ชิดสนิทสนมคุ้นเคยกัน สามัคคีกันใกล้ชิดกับศาสนาอันเป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจของคนให้สูงขึ้น ส่วนกองสิบลี้นั้นเป็นหลักปฏิบัติตนให้เหมาะสมแก่กาลเทศะตามฐานะของแต่ละคน

ศีตสิบสอง หมายถึงจารีตประเพณีสิบสองรายการคือประเพณีประจำสิบสองเดือนนั่นเอง เป็นจารีตประเพณีที่จะทำให้สมาชิกในสังคมได้มีโอกาสร่วมชุมนุมกันทำบุญเป็นประจำทุก ๆ เดือนของรอบปี ผลที่ได้รับคือทุกคนจะมีเวลาเข้าวัดใกล้ชิดกับหลักธรรมของธรรมทางศาสนายิ่งขึ้น ทำให้ประชาชนในย่านใกล้เคียงรู้จักมักคุ้น สามัคคีกันเป็นอย่างดีและมีผลงานทางอ้อมคือ เมื่อว่างจากการงานอาชีพแล้วก็มีจารีตบังคับให้ทุก ๆ คนเสียดสละทำงานร่วมกันเพื่อสังคมส่วนรวมไม่ให้คนอยู่ว่าง ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนก็ถูกสังคมลงโทษตั้งข้อรังเกียจอย่างจริงจัง

กองสิบลี เป็นคำและข้อปฏิบัติเกี่ยวกับศีตสิบสอง คงแปลว่าแนวทางหรือครรลอง ซึ่งหมายถึงธรรมเนียมประเพณีหรือแนวทางและสิบลี หมายถึง ข้อวัตรหรือแนวทางปฏิบัติสิบลีข้อ ดังนั้นกองสิบลีหมายถึง ข้อวัตรหรือแนวทางที่ประชาชนทุกระดับนับตั้งแต่พระมหากษัตริย์ ผู้มีหน้าที่ปกครองบ้านเมือง พระสงฆ์และคนธรรมดาสามัญพึงปฏิบัติสิบลีข้อ อาจสรุปได้หลายมุมมองดังนี้

1. เป็นหลักปฏิบัติกล่าวถึงครอบครัวในสังคมตลอดจนผู้ปกครองบ้านเมือง
2. เป็นหลักปฏิบัติของพระมหากษัตริย์ในการปกครองบ้านเมือง และหลักปฏิบัติของประชาชนต่อพระมหากษัตริย์
3. เป็นหลักปฏิบัติที่พระราชชาติถือปฏิบัติ เน้นให้ประชาชนปฏิบัติตามจารีตประเพณีและคนในครอบครัวที่ปฏิบัติต่อกัน
4. เป็นหลักปฏิบัติในการปกครองบ้านเมืองให้อยู่เป็นสุขตามจารีตประเพณี